

Coneixement del medi social i cultural

El llibre de *Coneixement del medi social i cultural*, per al 4t curs de Primària, és una obra col·lectiva concebuda, dissenyada i creada al Departament d'Edicions Educatives de Grup Promotor / Santillana, dirigit per **Teresa Grence Ruiz** i **Pere Macià Arqué**.

En l'elaboració i l'edició ha participat l'equip següent:

TEXT

Elena Alfonso Talavera
Álvaro Bellón Mena
Esther Echevarría Soriano
Diego Fariña Villaverde
Aurora Moral Santa-Olalla
Cristina Tapiador Pérez
Tomás Verger Gallego

IL·LUSTRACIÓ

Jorge Arranz
Digitalartis
Chema Fernández Román
Quino Marín Márquez
José Luis Navarro

EDICIÓ

Elisa Huguet Galindo
Gemma Saura Romo

EDICIÓ EXECUTIVA

Aurora Moral Santa-Olalla
Anna Sagristà Mas

EDICIÓ DEL PROJECTE

Lourdes Etxebarria Orella

DIRECCIÓ I COORDINACIÓ EDITORIAL DE PRIMÀRIA

Maite López-Sáez Rodríguez-Piñero

Les activitats d'aquest llibre no s'han de fer mai al llibre mateix.
Les taules, els esquemes i altres recursos que s'hi inclouen són models
perquè l'alumnat els traslladi en un full.

Unitat	Saber
1 El territori i el relleu de Catalunya 6	■ Els municipis i les comarques ■ Les comarques de muntanya ■ Les comarques de plana ■ Les comarques litorals
2 Els paisatges i el clima 20	■ Els paisatges ■ Els paisatges i les comarques ■ El clima i les comarques ■ La natura i les comarques
Temps de lectura. Pensa com un... topògraf. Valora't Cooperem 1: Descobrir el paisatge natural de la teva comarca	
3 La població i la convivència 38	■ La població i el territori ■ La distribució de la població ■ La població rural i el territori ■ La població urbana i el territori ■ La convivència
4 Les activitats econòmiques 54	■ Les feines que obtenen productes ■ Les feines que elaboren productes ■ Els productes industrials ■ Les feines que donen serveis ■ El sector terciari i les comarques ■ Les noves tecnologies i Internet
Temps de lectura. Pensa com un... demògraf. Valora't Cooperem 2: Descobrir el paisatge transformat de la teva comarca	
5 De la prehistòria a l'edat mitjana 74	■ L'estudi de la història ■ Les persones a la prehistòria ■ Les persones a l'edat antiga ■ Les persones a l'edat mitjana
6 De l'edat moderna a l'edat contemporània 88	■ Les persones a l'edat moderna ■ Les persones al segle XIX ■ Les persones des del segle XX fins a l'actualitat ■ La història de tots
Temps de lectura. Pensa com un... arqueòleg. Valora't Cooperem 3: Descobrir el paisatge d'altres temps de la teva comarca	
Posem-ho en marxa!: La descoberta de la comarca	
Diccionari visual Glossari	

Saber-ne més	Saber fer
■ El consell comarcal	Interpretar com es representa el relleu en els mapes
■ El clima influeix en el paisatge ■ Les lleis de protecció dels paisatges	Interpretar els mapes del temps
■ L'estadística i l'estudi de la població ■ Les masies ■ Les ciutats amigues de la infància ■ El voluntariat i les ONG	Interpretar i construir un gràfic de població
■ D'on vénen, els aliments que mengem? ■ Com s'obté l'energia? ■ Com utilitzar les noves tecnologies?	Analitzar l'etiqueta d'un producte
■ Què fabricaven les persones de la prehistòria?	Escriure un relat històric
■ La impremta ■ Els personatges històrics	Ordenar esdeveniments i elaborar una cronologia històrica

Competències

Treballaràs les competències al llarg de tot el llibre, especialment en les activitats i els apartats marcats amb aquestes icones.

Competència social i ciutadana

Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic

Competència comunicativa lingüística i audiovisual

Competència matemàtica

Competència artística i cultural

Competència d'aprendre a aprendre

Competència digital

Competència d'autonomia, iniciativa personal i emprenedoria

Al final del llibre hi ha una taula que recull les competències bàsiques pròpies de l'àmbit de Coneixement del medi treballades en el llibre.

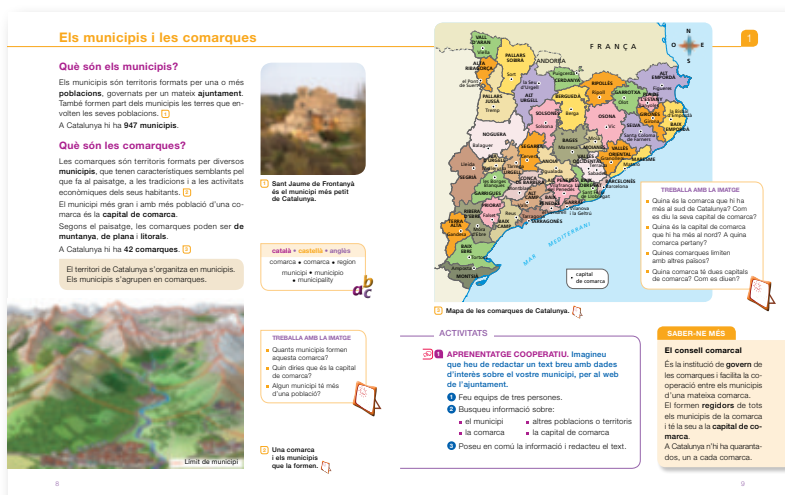
Així és el llibre

El llibre **Coneixement del medi social i cultural 4** consta de 6 unitats, agrupades de dues en dues.

Les unitats comencen amb l'apartat **Observem i descobrim**, que et proposa llegir imatges i descobrir diferents aspectes relacionats amb el que treballaràs en la unitat. L'activitat d'**Oralit** us convida a tots a utilitzar diferents estratègies per parlar en públic.

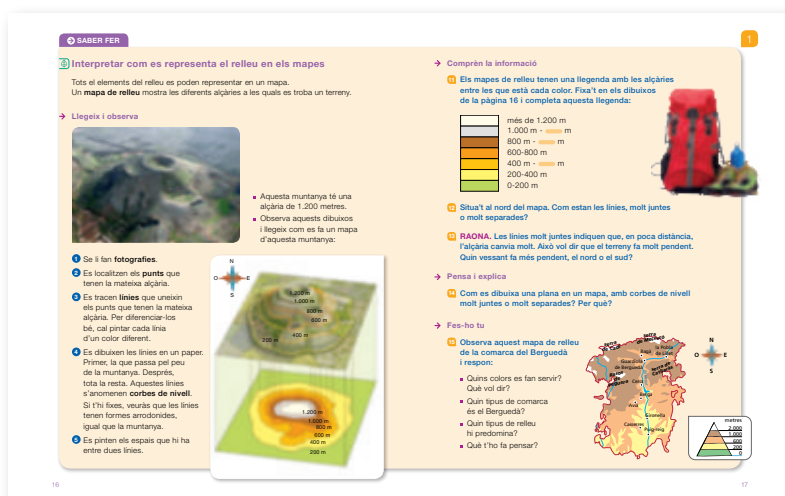
En l'apartat **Què en sé?** recordaràs coses que ja saps o coneixes i tenen a veure amb la unitat.

L'apartat **Saber fer** et presenta el que aprendràs en la unitat i com ho aplicaràs a la realitat.

Els continguts es desenvolupen en quatre o cinc dobles pàgines. Hi trobaràs:

- El text i les imatges, que te'ls expliquen. Els portaretrats t'avisen que en l'apartat **Treballa amb la imatge** hi ha preguntes per aprofundir-hi.
- **Vocabulari en català, castellà i anglès** de termes treballats en les dobles pàgines.
- Resums, amb les idees principals.
- **Activitats**, que t'ajudaran a comprendre millor el que aprens.
- En algunes unitats, una proposta per dur-la a terme mitjançant l'**Aprentatge cooperatiu**.

En cada unitat hi ha l'apartat **Saber fer**, que et proposa projectes de tota mena per aplicar el que has après a situacions diverses que tenen a veure amb tu i el medi social i cultural que t'envolta. En algunes unitats, el projecte inclou una proposta per dur-la a terme mitjançant l'**Aprentatge cooperatiu**.

1

El territori i el relleu de Catalunya

Observem i descobrim

- Quins elements naturals distingeixes en la fotografia?
- On se solen trobar? Als paisatge de muntanya, de plana o de costa?

- **ORALITAT.** Creieu que és important conservar aquest espai? Per què? Com ho faríeu?

llac

riu

aiguamolls

QUÈ EN SÉ?

- Les persones vivim en **poblacions** que poden ser de muntanya, de plana o de costa.

**Com és la població on vius?
Quines altres poblacions
tens a prop? En què
s'assemblen a la teva?**

- El **relleu** és el conjunt de formes que presenta la superfície de la Terra.

**Digues si aquestes formes
del relleu són de muntanya,
de plana o de costa:**

- Els **rius** neixen a les muntanyes i, després, baixen cap a terres més planes. Dividim el recorregut que fan en curs alt, curs mitjà i curs baix.

**Saps en quin curs duen poca
aigua però baixen a gran
velocitat? Has vist mai un riu
en aquesta etapa? Recordes on?**

➔ SABER FER

Interpretar com es representa el relleu en els mapes

En aquesta unitat aprendràs a interpretar un mapa de relleu i esbrinaràs com es fan aquests mapes. Abans, descobriràs quines són les comarques de Catalunya i també com és el seu relleu.

Els municipis i les comarques

Què són els municipis?

Els municipis són territoris formats per una o més **poblacions**, governats per un mateix **ajuntament**. També formen part dels municipis les terres que envolten les seves poblacions. ¹

A Catalunya hi ha **947 municipis**.

Què són les comarques?

Les comarques són territoris formats per diversos **municipis**, que tenen característiques semblants pel que fa al paisatge, a les tradicions i a les activitats econòmiques dels seus habitants. ²

El municipi més gran i amb més població d'una comarca és la **capital de comarca**.

Segons el paisatge, les comarques poden ser **de muntanya, de plana i litorals**.

A Catalunya hi ha **42 comarques**. ³

El territori de Catalunya s'organitza en municipis.
Els municipis s'agrupen en comarques.

¹ **Sant Jaume de Frontanyà és el municipi més petit de Catalunya.**

català • castellà • anglès

comarca • comarca • region

municipi • municipio

• municipality

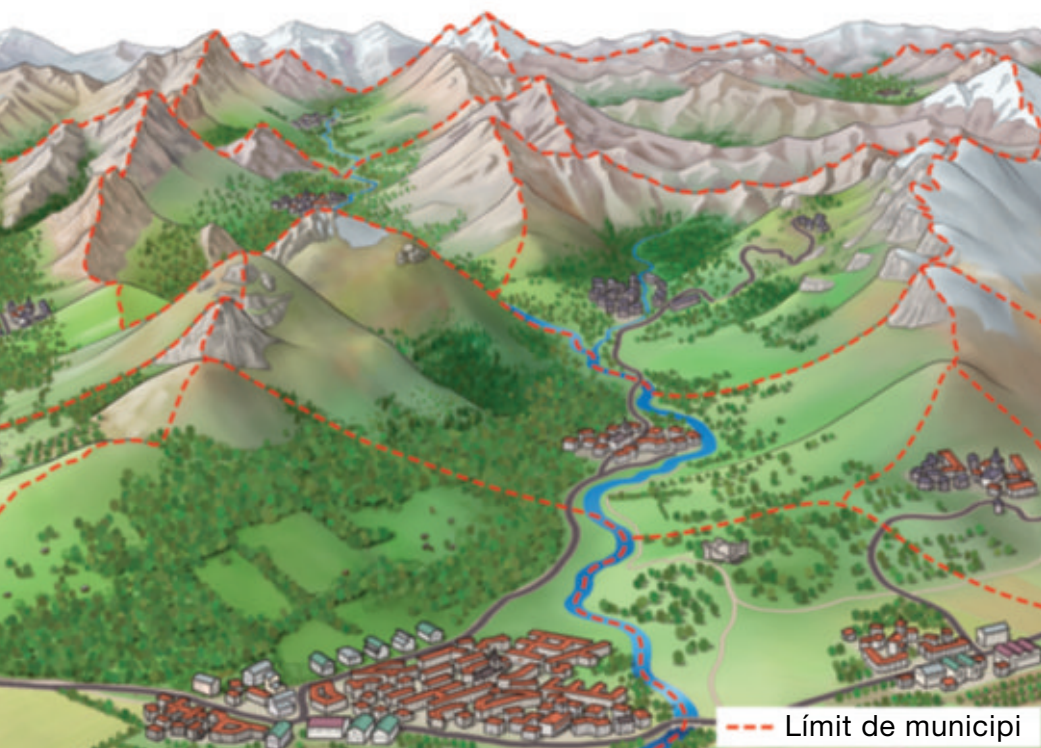

TREBALLA AMB LA IMATGE

- Quants municipis formen aquesta comarca?
- Quin diries que és la capital de comarca?
- Algun municipi té més d'una població?

² **Una comarca i els municipis que la formen.**

TREBALLA AMB LA IMATGE

- Quina és la comarca que hi ha més al sud de Catalunya? Com es diu la seva capital de comarca?
- Quina és la capital de comarca que hi ha més al nord? A quina comarca pertany?
- Quines comarques limiten amb altres països?
- Quina comarca té dues capitals de comarca? Com es diuen?

3 Mapa de les comarques de Catalunya.

ACTIVITATS

1 APRENENTATGE COOPERATIU. Imagineu que heu de redactar un text breu amb dades d'interès sobre el vostre municipi, per al web de l'ajuntament.

- 1 Feu equips de tres persones.
- 2 Busqueu informació sobre:
 - el municipi
 - altres poblacions o territoris
 - la comarca
 - la capital de comarca
- 3 Poseu en comú la informació i redacteu el text.

SABER-NE MÉS

El consell comarcal

És la institució de **govern** de les comarques i facilita la cooperació entre els municipis d'una mateixa comarca.

El formen **regidors** de tots els municipis de la comarca i té la seu a la **capital de comarca**.

A Catalunya n'hi ha quaranta-dos, un a cada comarca.

Les comarques de muntanya

Les comarques de muntanya són al **nord** de Catalunya.

Són **deu**: la Vall d'Aran, l'Alta Ribagorça, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà, l'Alt Urgell, el Solsonès, la Cerdanya, el Berguedà, el Ripollès i la Garrotxa. 4

El relleu

El relleu de les comarques de muntanya està format, sobretot, per **muntanyes** i **serres**.

En aquestes comarques hi ha els cims més alts, de més de 3.000 metres d'altitud, al Pirineu. Les muntanyes tenen vessants amb molt pendent i les valls són estretes. També hi ha les serres del Prepirineu. 5

Les comarques de muntanya tenen un relleu molt muntanyós.

Les aigües

A les comarques de muntanya neixen molts rius per la neu que es desglaça a les muntanyes. Els més llargs i cabalosos són la Noguera Ribagorçana, la Noguera Pallaresa, el Segre, el Llobregat, el Ter i el Fluvià. També hi ha el riu Garona, que se'n va cap a les terres de França. 6

Al curs alt i mitjà d'aquests rius s'hi han construït **embassaments**, on l'aigua s'aprofita per al consum i per obtenir energia elèctrica.

A les zones més muntanyoses també hi ha **estanys** o **llacs petits**, que s'han format pel desglaç de la neu.

A les comarques de muntanya hi ha rius, estanys i llacs petits.

català • castellà • anglès

cim • cima • peak
estany • lago • lake
serralada • cordillera
• mountain range

5 El Pedraforca és una muntanya situada a la comarca del Berguedà.

6 El riu Noguera Pallaresa, a la comarca de la Vall d'Aran.

4 Mapa de relleu de les comarques de muntanya.

ACTIVITATS

2 Com és el relleu a les comarques de muntanya?

3 **ORALITAT.** Aquest és el riu Ter en tres punts del seu recorregut. Quin diries que és en una comarca de muntanya? Per què?

Les comarques de plana

Les comarques de plana són al sud de les comarques de muntanya. S'estenen per l'**oest**, el **sud** i el **centre** de l'interior de Catalunya.

Són **catorze**: Osona, el Bages, el Moianès, l'Anoia, la Segarra, la Noguera, l'Urgell, el Pla d'Urgell, el Segrià, les Garrigues, la Conca de Barberà, el Priorat, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta. **7**

El relleu

Les comarques de plana són terres de no gaire alçària, si les comparem amb les muntanyes. El seu relleu és variat i està format, sobretot, per **planes** i **altiplans**. Tots aquests territoris formen la Depressió Central, que és una zona molt àmplia. **8**

En aquestes comarques també hi ha **valls** i **turons**, i **muntanyes no gaire altes**, que formen petites **serres**.

El relleu de les comarques de plana és suau i variat.

Les aigües

Alguns rius neixen a les comarques de muntanya. Des d'allà, baixen cap a terres de menys alçària i travessen les comarques de plana. És el cas del Llobregat i el Segre.

A les zones més elevades d'aquestes comarques també hi neixen rius, però són més curts i sovint es converteixen en **afluents** d'altres rius. **9**

A les comarques de plana s'hi han construït **embassaments** i també **canals**, que porten l'aigua als camps de conreu.

A les comarques de plana neixen rius que són afluents d'altres rius. També les travessen rius que neixen a les muntanyes.

català • castellà • anglès

afluent • afluente • tributary

altiplà • meseta • plateau

turó • colina • hill

8 La plana de Vic és a la comarca d'Osona.

9 El riu Ebre passa per Miravet, a la comarca de la Ribera d'Ebre.

TREBALLA AMB LA IMATGE

- Quines són les comarques de plana?
- Digues dos rius que passin per les comarques de plana.
- Fixa't en la llegenda. Quins colors es fan servir per a les comarques de plana?
- Què vol dir, això?

7 Mapa de relleu de les comarques de plana.

ACTIVITATS

- 4 Com és el relleu de les comarques de plana?
- 5 **EXPRESSIÓ ESCRITA.** Observa aquesta fotografia de la comarca de la Noguera i descriu en un full els elements de relleu que hi vegis.
- 6 **CONSULTA L'ATLES.** Troba els principals afluents del riu Segre i digues quins hi desemboquen en una comarca de plana.

Les comarques litorals

Les comarques litorals s'estenen per tota la costa de Catalunya. El territori d'aquestes comarques voreja el mar Mediterrani o n'és a prop.

Són **divuit**: l'Alt Empordà, el Baix Empordà, el Pla de l'Estany, el Gironès, la Selva, el Maresme, el Vallès Oriental, el Vallès Occidental, el Barcelonès, el Baix Llobregat, el Garraf, l'Alt Penedès, el Baix Penedès, el Tarragonès, l'Alt Camp, el Baix Camp, el Baix Ebre i el Montsià. ¹⁰

El relleu

El relleu de les comarques litorals està format per moltes **muntanyes poc altes** i per moltes **planes**. També hi podem trobar, arran de mar:

- **penya-segats**, **illots** i **cales**, a les comarques litorals situades al nord de Catalunya. ¹¹
- **platges** de sorra, amples i llargues a les comarques de la costa central i del sud.

El relleu de les comarques litorals és molt variat.

Les aigües

A les comarques litorals, desemboquen al mar molts rius; tant els que vénen de les comarques interiors de muntanya i de plana, com els que neixen a les muntanyes més properes a la costa. ¹²

També en zones a prop de la costa hi ha **aiguamolls**, que són terrenys plans inundats d'aigua del mar i dels rius. I a la comarca del Pla de l'Estany hi ha el **llac** de Banyoles.

En èpoques de pluja arriben al mar les aigües de moltes **rieres** i **torrents**.

En les comarques litorals hi ha rius, rieres, torrents, aiguamolls i llacs.

català • castellà • anglès

aiguamoll • ciénaga • marsh

mar • mar • sea

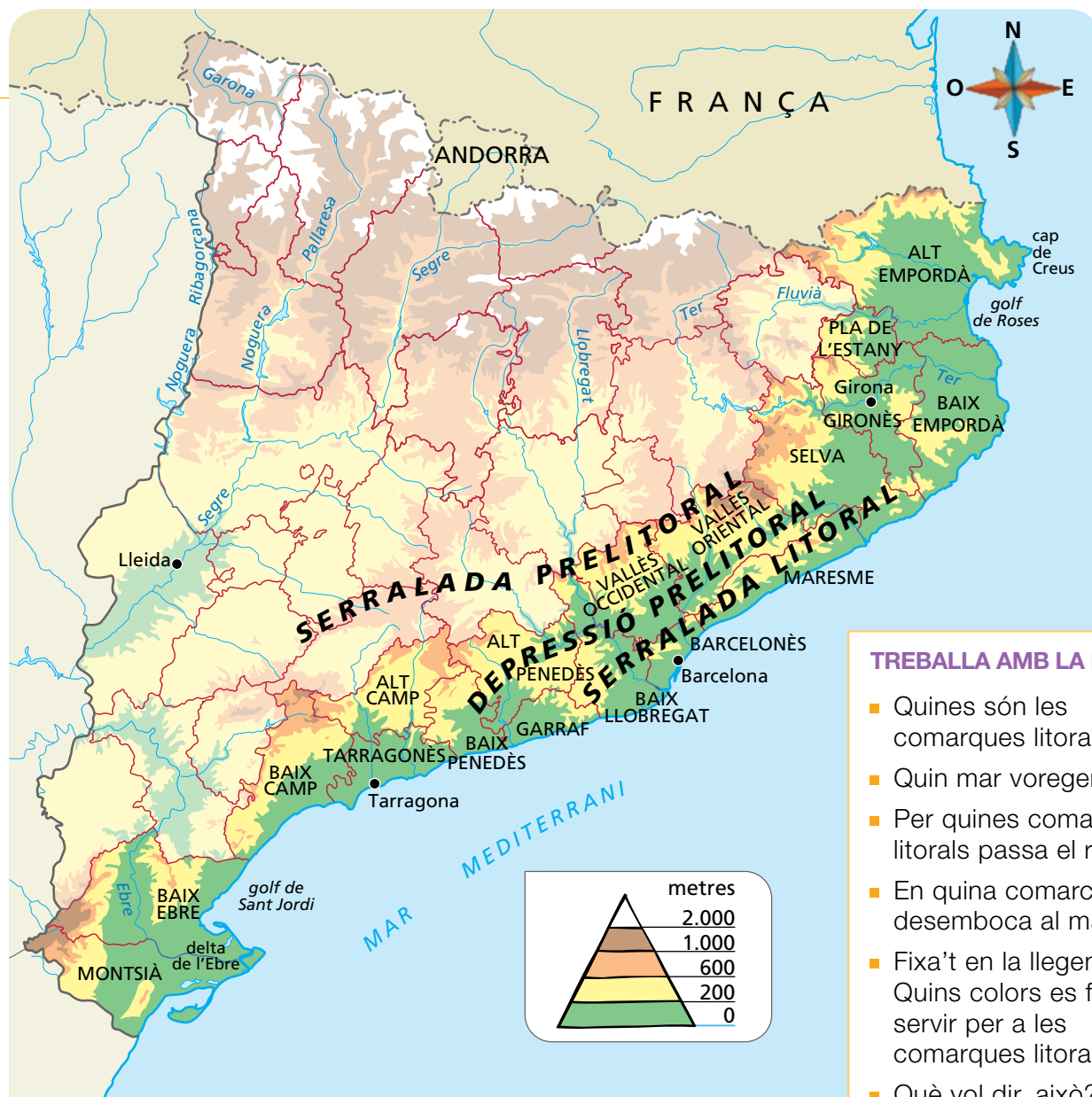
platja • playa • beach

¹¹ La cala de Banyes és a la comarca de la Selva.

¹² A la seva desembocadura, el riu Ebre forma un delta, entre les comarques del Baix Ebre i el Montsià.

TREBALLA AMB LA IMATGE

- Quines són les comarques litorals?
- Quin mar voregen?
- Per quines comarques litorals passa el riu Ter?
- En quina comarca desemboca al mar?
- Fixa't en la llegenda. Quins colors es fan servir per a les comarques litorals?
- Què vol dir, això?

10 Mapa de relleu de les comarques litorals.

ACTIVITATS

- 7 Com és el relleu de les comarques litorals?
- 8 Quines comarques estan més allunyades del mar, les de muntanya, les de plana o les litorals?
- 9 **VALORS.** Per què et sembla que hem de respectar tots els entorns, tant els que ens són propers com els que ens són llunyans?
- 10 **EXPRESSIÓ ESCRITA.** Vés a <http://tinyurl.com/juwob3u> i descobreix com és el delta de l'Ebre. Després, explica-ho en un full amb les teves paraules.

Interpretar com es representa el relleu en els mapes

Tots els elements del relleu es poden representar en un mapa.

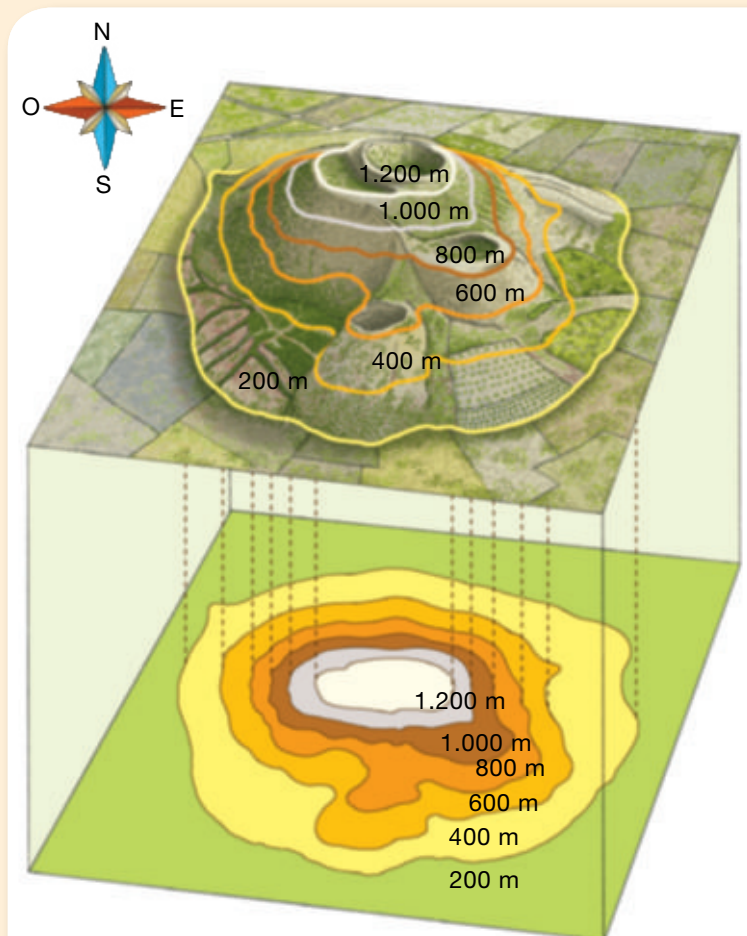
Un **mapa de relleu** mostra les diferents alçàries a les quals es troba un terreny.

➔ Llegeix i observa

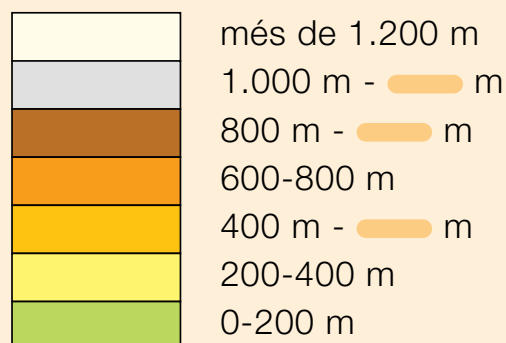
- Aquesta muntanya té una alçària de 1.200 metres.
- Observa aquests dibuixos i llegeix com es fa un mapa d'aquesta muntanya:

- 1 Se li fan **fotografies**.
- 2 Es localitzen els **punts** que tenen la mateixa alçària.
- 3 Es tracen **línies** que uneixen els punts que tenen la mateixa alçària. Per diferenciar-los bé, cal pintar cada línia d'un color diferent.
- 4 Es dibuixen les línies en un paper. Primer, la que passa pel peu de la muntanya. Després, tota la resta. Aquestes línies s'anomenen **corbes de nivell**. Si t'hi fixes, veuràs que les línies tenen formes arrodonides, igual que la muntanya.
- 5 Es pinten els espais que hi ha entre dues línies.

→ Comprèn la informació

- 11** Els mapes de relleu tenen una llegenda amb les alçàries entre les que està cada color. Fixa't en els dibuixos de la pàgina 16 i completa aquesta llegenda:

- 12** Situa't al nord del mapa. Com estan les línies, molt juntes o molt separades?

- 13** **RAONA.** Les línies molt juntes indiquen que, en poca distància, l'alçària canvia molt. Això vol dir que el terreny fa molt pendent. Quin vessant fa més pendent, el nord o el sud?

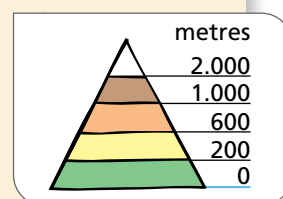
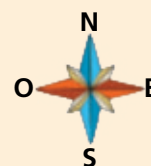
→ Pensa i explica

- 14** Com es dibuixa una plana en un mapa, amb corbes de nivell molt juntes o molt separades? Per què?

→ Fes-ho tu

- 15** Observa aquest mapa de relleu de la comarca del Berguedà i respon:

- Quins colors es fan servir? Què vol dir?
- Quin tipus de comarca és el Berguedà?
- Quin tipus de relleu hi predomina?
- Què t'ho fa pensar?

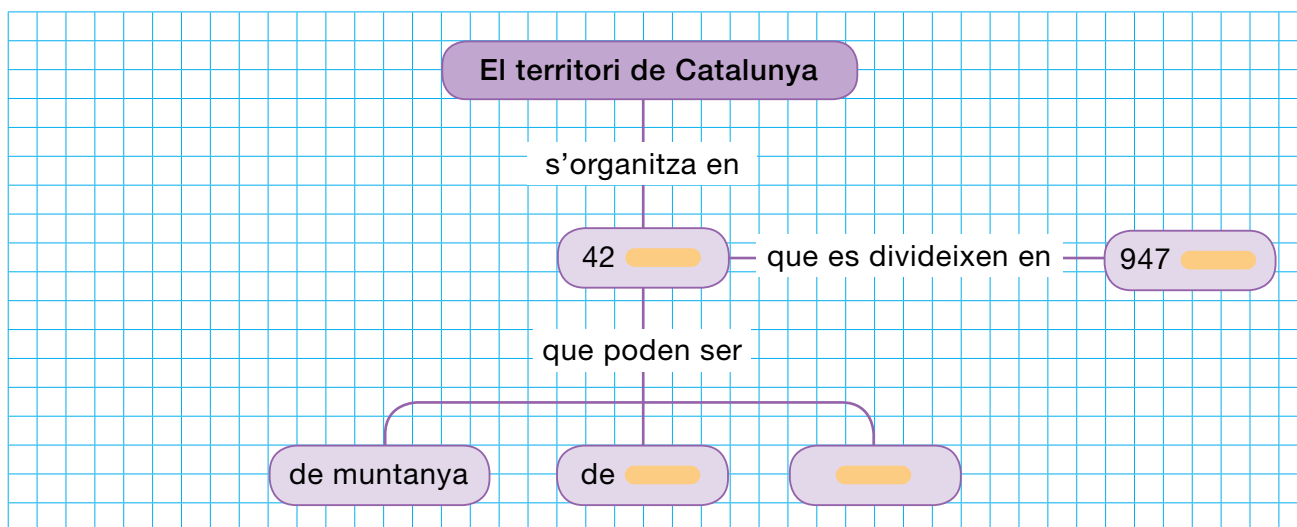

16 RESUM. Escriu aquest resum en un full i completa'l.

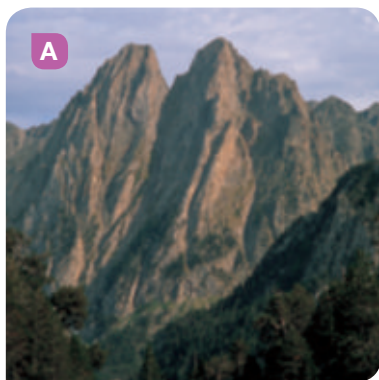
platges altiplans mar comarques plana muntanya relleu

- El territori de Catalunya s'organitza en municipis i .
- Les comarques de són al nord de Catalunya, lluny del mar. Tenen un molt muntanyós.
- Les comarques de són al sud de les comarques de muntanya. Hi predominen les planes i els .
- Les comarques litorals voregen el Mediterrani o hi són a prop. Hi trobem penya-segats, illots, cales i .

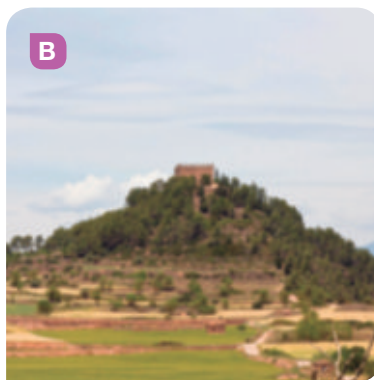
17 ESQUEMA. Fes un esquema com aquest en un full i completa'l.

18 PARLA IDIOMES. Escriu el nom d'aquestes formes de relleu en les llengües indicades.

cim → →
català castellà anglès

→ colina →
català castellà anglès

→ → beach
català castellà anglès

 19 Vés a <http://tinyurl.com/zljr4gc> i fes el trencaclosques del mapa comarcal.

20 Fes una taula com aquesta en un full i completa-la.

Baix Camp

Montsià

Bages

Maresme

Alt Urgell

Garrigues

Selva

Ripollès

Noguera

Cerdanya

Terra Alta

Garrotxa

Comarca	Capital de comarca	Tipus de comarca
Vallès Oriental	Granollers	Litoral
		

21 Localitza en el mapa la comarca on vius i respon:

- Com es diu?
- És de muntanya, de plana o litoral?
- Amb quines comarques limita?
- Quin municipi és la capital de comarca?

 22 **PENSA-HI.** Escriu C (cert) o F (fals) i comprova si ho has fet bé.

1. Un municipi està format per una o més poblacions i les terres que les envolten.
2. Les comarques són territoris governats per un mateix ajuntament.
3. A les comarques de muntanya hi predominen els turons i els altiplans.
4. El Solsonès i l'Alt Camp són comarques de plana.
5. Les comarques litorals voregen el mar Mediterrani o hi són a prop.

1. Cert 2. Fals 3. Fals 4. Fals 5. Cert